

Візір А. І., здобувачка вищої освіти 2 курсу, група КЮ-191
Науковий керівник – **Гаценко І. О.**, к.філол.н., доцент
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

ДАЛЕКТИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Актуальність цієї теми полягає у визначенні поняття «діалектологія», а також тлумаченні діалектів різних регіонів України. Оскільки територіальні діалекти й зараз залишаються одними із джерел збагачення лексики української мови і використовуються у творах сучасної літератури, їх визначення є дуже важливим.

Мова творів українських письменників часто відображала місцевості, звідки вони походили. Тому з погляду норм сучасної української літературної мови в художніх творах усіх українських класиків від І. Котляревського, М. Коцюбинського, Лесі Українки до сучасних Ю. Винничука, М. Матіос є певна частка діалектних слів та висловів. Загалом, діалектизми використовуються й письменниками як спеціальний стилістичний засіб для передачі місцевого колориту.

Термін «діалектологія» (від грец. «діалектос» – наріччя, «логос» – слово, вчення) – це розділ мовознавства, який вивчає діалектичну мову, її територіальну диференціацію, історію формування лексичних утворень і окремих мовних явищ. Крім цього, діалекти виділяються на всіх рівнях мови – акцентуаційному, фонетичному, словотвірному, фразеологічному, лексичному та граматичному. Діалектологія має надзвичайно важливе значення для розвитку лінгвістики й інших галузей знань [1, с.16].

Крім того, є певні групування діалектів української мови: південно-східне, північне (поліське) та південно-західне. Північно-східне (частина Київської, Одеської та Сумської областей, Полтавська, Черкаська, Харківська, Луганська, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська і Херсонська області); Південно-західне (охоплює частину Київської та Одеської областей, Вінницьку, Хмельницьку, Чернівецьку, Закарпатську, Львівську, Івано-Франківську і Тернопільську області); Північне (охоплює північ Сумської і Київської областей, Чернігівську, Житомирську, Рівненську і Волинську області). Кожне з них, у свою чергу, поділяється на говірки. [2, с.18].

Діалектна лексика охоплює слова, вживання яких обмежене певною територією, наприклад: глива – груша, клювак – дятел, ляскавиця – грім (північні говори); банітувати-ляяти, крумплі – картопля, маржина – худоба (південно-західне наріччя); кабиця – літня піч (південно-східні говори). До діалектної лексики належать слова, словосполучення, властиві певним територіальним діалектам української мови. У межах територіальних діалектів, до складу яких уходять вужчі регіональні утворення – говори і говірки, функціонують відмінні від закріплених у літературно-нормативному вживанні слова. До них належать назви предметів домашнього побуту, об'єктів рослинного і тваринного світу, продуктів сільського виробництва і народних промислів та ремесла, об'єктів навколишнього природного середовища, понять, пов'язаних із народними звичаями, віруваннями, обрядами тощо [2, с.110].

Так, у південно-східному наріччі поширені слова: пшеничка – кукурудза, слабий – хворий, хупавий – красивий, ясниця – веселка, у південно-західному – гостинець – шлях, чічка – квітка. Наприклад, словники східних говірок визначають свої діалекти: «башмаки» – взуття вище кісточок на шнурках; черевики або м'яке селянське взуття, виплетене з лика; «бедровки» – колготки із синтетичного еластичного волокна із заниженою лінією талії; «безболка» – легкий картуз з довгим козирком; «безкозирка» – кашкет без козирка, який носять моряки; «безрозмерки» – колготки з синтетичного еластичного волокна [3, с.18].

Північно-східні діалекти, зокрема в місті Харків, можуть здивувати. Так, заряд із чорнилом для кулькової ручки тут називають «ампулки», плічки для одягу – «тремпель». Істинно харківським вважають слово «сявка», яке вживають у значенні «хуліган». Лезо бритвиназивають «чинкою», а блискавку на одязі – «змійкою». А ось мешканці Донбасу наполягають, що слово «тормозок», яким у багатьох регіонах країни називають перекус, походить від «пригальмувати і поїсти». Ще одне популярне донбаське слово «лайба», по-донецьки – велосипед.

Південно-західний говір, на думку істинних галичан, – це чиста українська мова з мінімальним запозиченням польської, німецької та угорської. Праска тут називається «залізком» або «железком». «Варити в баняхах зупу і драглі з когута» означає варити в каstrулях суп і холодець з півня, застеляти столи «обрусом» – скатерттинами, а «канани» – це дивани. Газдині (тобто господині) завішують вікна фіранками (занавісками), смажать на пательні плячки з бульби (деруни на сковорідці), вкривають своїх благовірних теплими коциками (ковдрами), сидять у зручному фотелі (кріслі), роблять «фризуру» (зачіску) та насмаровують писк (фарбують губи), а потім йдуть на дефіляду (гулянку). Не випадково в цьому регіоні нерідко обожнюють людей. Так, «велетами» називають давніх міфічних людей велетенського зросту; «віжлун» – це людина, яка може передбачати майбутнє; градівник [4, с.25].

На Буковині також збереглися певні діалекти: афени – чорниці, баєр – кольоровий шнурок для одягу, балая – назва корови, бануш – мамалига зварена на сметані, барда – теслярська сокира [5, с.14].

Отже, можна зробити висновок, що лексичні діалекти – це слова, поширені на певній території України. Діалекти можна знайти у творах українських письменників, словниках та наукових працях. Кожен регіональний діалект має свої різноманітні особливості, які допомагають ознайомитися з історією та етносом нашої країни.

Список використаних джерел

1. Торчинська Н. М. Українська діалектологія: навчальний посібник /Хмельницький, 2017. 158 с.
 2. Сердега Р. Л. Українська діалектологія: навчальний посібник / ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 156 с.
 3. Березовська Г. Г. Словник назводягу та взуття у східноподільських говірках. Умань: Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. 348 с.
 4. Глуховцева К. З народного джерела: говори української мови / К.: ТОВ «Праймдрук», 2012. 79 с.
 5. Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Збірник наукових праць. Випуск 428-429: Слов'янська філологія / наук. ред. Бунчук Б.І. Чернівці: Рута, 2008. 350 с.
-